

KVINNORNA I ATEN OCH KVINNORNA I SPARTA

Att undervisa och forska i historia har länge varit en sport för män. Det är därför inte så underligt att historieämnets innehåll dominerats av berättelserna om de europeiska männens öden och äventyr. Men undan för undan har nya krav ställts på historielärarna och historieböckerna: även länderna utanför Europa har haft sin historia som vi bör känna till, och världen kan inte ha haft sin gång utan kvinnornas medverkan. Men för att tillmötesgå de här kraven måste nog historieämnet omorienteras, från politik och krig till folklivsskildring och etnografi. Den nyorienteringen av både undervisning och läroböcker skulle säkert hälsas med glädje av eleverna, den skulle kanske också vara till bättnad för framtida generationers uppfattning om människornas roller och rollfördelningen i historien.

Men ännu så länge försöker läroboksförfattaren att komma ur det här dilemmat genom att fortsätta den traditionella historieskrivningen om krig och politik – plus några tillägg om t.ex. Amerika före Columbus eller Kvinnan i antikens Grekland. Med den inställningen och det perspektivet kan ju man inte skapa tillräckligt utrymme för vare sig u-länder eller kvinnor i historien. Man blir tvungen att formulera sig i ytliga och generaliserande fraser utan att gå in på detaljer och nyanser, och då är man ibland snubblande nära en ren historieförfälskning.

Det vore alltså både fel och omöjligt att söka skildra kvinnans situation under antiken på några få sidor. Anti-

kens kvinnor måste studeras integrerade i det samhälle där de levde. Och då upptäcker man ju att antiken är en väldig tidrymd och att antikens historia omfattar ett väldigt geografiskt område. Även om vi begränsar perspektivet till grekerna, rör det sig om en tvåtusenårig historia. Stod utvecklingen stilla under dessa tvåtusen år? Vi vill ju gärna tro det, eftersom vi menar att Utvecklingen är något som bara hör vår tid till. Men även antiken utvecklades.

Nu vill jag inte alls förneka kontinuiteten i den grekiska kulturens historia, jag är mycket medveten om grekernas fasthållande vid traditionella livsmönster. Men jag tror att det kan ha funnits skillnader mellan de grekinnor som levde i Mykene 1 300 år före Kristus och de grekinnor som levde i Bysans 1 300 år efter Kristus. Den omständigheten att de var av samma kön och talade samma språk utesluter ju inte ekonomiska, sociala och juridiska differenser.

Man måste också vara extra försiktig vid valet av källmaterial när det gäller kvinnans historia under antiken. Det är så mycket som är dikt och så litet som är bevisad verklighet.

Tänk er att det kommer en delegation från ett u-land för att studera den svenska kvinnans situation. Och att ni ska plocka ihop ett studiematerial åt dem. Skulle ni då välja ut ett paket bestående av "Sörgården" plus Strindbergs "En dåres försvarstal" plus ABBA:s schlagertexter, och som illustrationer föreslå Carl Larssons familjeidyller?

Nej, naturligtvis inte. Ni skulle snarare försöka få fram lagar och bestämmelser som reglerar kvinnans rättigheter ifråga om arv, giftermål, skilsmässa, utbildning, yrkesval etc. Och så komplettera detta med debattromaner skrivna av kvinnor för att visa hur traditioner och fördomar fortfarande hindrar tillämpningen och utvecklingen av kvinnans lagfästa rättigheter.

Man måste använda liknande metoder när man vill

undersöka hur kvinnan levde under antiken i olika grekiska samhällen. Den grekiska teaterns och litteraturens kvinnogestalter är diktade av män. De moraliserande tragedierna och de gycklande komedierna skrevs av män för en publik av män. De spelades i Aten men inte i Sparta. Den rasande Medea, den ädla Antigone, den passionerade Faidra är sagogestalter, möjligen också önskedrömmar, men de är inte porträtt på samtida kvinnor i Aten. För att få fram en mer verklighetstrogen bild måste man lägga pussel med andra bitar än litteraturens, man måste söka efter lagar och rättegångar, man måste analysera idédebatten så som den fördes av t.ex. Platon, Xenophon och Aristoteles. Men Platons skrifter om den ideala statsförfattningen var utopier, hans skisser av ett framtida samhälle kan bara ge upplysningar om hur det *inte* fungerade på hans egen tid. Likaså var Aristofanes komedier komiska och fantastiska utopier med begränsad sanningshalt.

Men även om vi avstår från den grekiska teaterns kvinnogestalter går det att få fram en bild av kvinnans situation i antikens Grekland under den klassiska tiden, dvs. under fyrahundra- och trehundraåren f.Kr. De flesta detaljupplysningarna kommer från Aten och Sparta, många av dessa upplysningar kommer från idédebattörerna i Grekland som diskuterade skillnaden mellan Aten och Sparta, de två motpolerna och huvudmotståndarna i forntidens Grekland.

Den bild vi kan få fram av kvinnornas situation i Grekland är inte särskilt tilltalande – men vi måste naturligtvis akta oss för att bli orättvisa mot grekerna. Vi har ju lätt för att betrakta forntidens greker som om de vore moderna människor fast s.a.s. på ett tidsavstånd av 2 500 år. Grekerna hade ju konst och litteratur, teater och idrott, filosofi och vetenskap och t.o.m. demokrati – varför kunde de inte också haft en modern kvinnosyn? Vi blir faktiskt lite

förnärmade över att grekernas demokrati inte innefattade kvinnorna och att kvinnorna i antikens Grekland i stort sett var omyndiga.

Men vi ska akta oss för att använda vår egen måttstock när vi bedömer de antika folken och deras kultur. Det vore rimligare att bedöma forntidens greker ungefär så som vi bedömer olika folkgrupper i u-länderna. Det tycks på något sätt vara lättare för oss att acceptera u-ländernas kvinnosyn, den blir s.a.s. ursäktad med hänvisning till historia, etnografi och exotism. Medan vi tycker att de civiliserade grekerna verkligen borde ha vetat bättre.

Men antikens greker kunde inte gärna veta bättre! De saknade den väsentliga kunskapen i biologi!

Det var faktiskt inte förrän år 1829 som äggstockarnas funktion hos kvinnan blev klarlagd. Det var då som Karl Ernst von Baer i sitt laboratorium i Königsberg kunde bevisa att de mikroskopiskt små folliklarna på äggstockarna verkligen är ägganlag. Och att följaktligen människans fortplantning sker som hos djuren – att människan är ett djur, helt enkelt. Denna sensationella upptäckt borde ha varit en chock för det västerländska samhället, men istället verkar det som om man på många håll inte alls vill dra några konsekvenser av den biologiska vetenskapens rön. Karl Ernst von Baer har blivit ett namn i den medicinska historien, men för andra historiker och samhällsvetare tycks han vara okänd och ointressant. Både lagstiftning, seder och bruk och den allmänna kvinnosynen kan bära vittne om att man fortfarande tänker i samma banor som före Karl Ernst von Baers upptäckt 1829.

Hur tänkte man då i ett samhälle, där man inte hade kunskap om äggstockarna, t.ex. under antiken? Trodde grekerna på storken? Nej, de hade helt klart för sig att barnalstringen härrörde ur samlaget. Men det enda synliga beviset för detta samband var ju mannens sädesvätska –

det var därför all härstamning räknades från far till son, både hos grekerna och hos folken i Bibeln. Perikles hette alltid Xantippos' son och Josef räknade sin härstamning från Jakob, Isak och Abraham. Och hur har vi det själva? Är det inte så att vi fortfarande tar efternamnet från far och inte från mor?

Det är själva begreppet "mannens säd" som avslöjar hur man har tänkt. Den grekiske bonden sådde sin säd, kvinnan var hans åker som värmdes och närde hans sådd, så att han fick en mogen skörd. Och liksom åkrarnas skörd var bondens egendom, så hade också mannen oinskränkt rätt till den skörd som hans kvinna gav honom, d.v.s. barnet. Barnet i Grekland var helt och hållet faderns barn. Det var enbart fadern som avgjorde om barnet skulle få leva i familjen eller om det skulle sättas ut i skogen för att dö (eller i bästa fall bli omhändertaget som hittebarn). Det är därför svårt att finna någon motsvarighet till den kristna Maria-kulten i det klassiska Grekland. Madonnans förebild är troligen Isis med sitt barn Horus, som dyrkades i Egypten och som senare fick en enorm popularitet i hela den antika världen. Spridningen av denna moderskult är bara ett av flera tecken på att uppskattningen av kvinnan förändrades efter den klassiska tiden.

Men den grekiska kvinnans uppgift förblev densamma: att ge liv åt mannens avkomma. Främst gällde det att föda en *son*, eftersom enbart en son kunde garantera släktens fortbestånd för ännu en generation. Det var ju bara manliga individer som kunde fortplanta sig. Det här med släktens fortbestånd var viktigt ty till fortplantningen hade kopplats föreställningen om ett liv efter döden. Och livet i dödsriket kunde bara uthärdas om minnet och graven vårdades av efterlevande generationers män.

Varje manlig individ var alltså skyldig att fortplanta sig genom en son. Inte bara för att rädda sitt eget liv efter

döden, utan därför att hela raden av förfäder krävde det av honom. Varje man utgjorde ju bara en länk i den oändliga kedjan av förgångna och framtida generationer som ängsligt väntade att han skulle göra sin plikt mot dem. Den största olycka som kunde hända var att släkten utslocknade. Man kan förstå den glädje, för att inte säga lättnad, som hela släkten upplevde när det fötts en son. Och den traditionen lever vidare; i Italien kan man fortfarande få höra bröllopsönskningen "Auguri e figli maschi!" – "Lycka till och måtte ni få söner."

Den antika föreställningsvärlden lever alltså kvar, trots att det gått hela hundrafemtio år sedan Karl Ernst von Baers upptäckt, det gäller också traditionerna om arv och hemgift.

För antikens greker måste det ju uppstå ett allvarligt problem om man inte hade någon son. Man försökte lösa problemet på olika sätt, t.ex. genom adoption. Man kunde också ge dottern en roll i familjens fortplantning genom att hon giftes bort med en broder till hennes egen far. Det hände t.o.m. att en flickas farbror i sådana fall måste upplösa sitt eget äktenskap för att gifta sig med sin brorsdotter och göra henne med barn för att inte denna gren på släktträdet skulle vissna. I sådana fall fick inte flickan taga sitt farsarv i besittning, trots att hon var enda bröstarvingen. Hon fick bara förvalta arvet för sin sons räkning – det var ju han som var närmaste manlige arvinge som kunde fortplanta familjen.

De grekiska småböndernas enda trygghet var den egna gården och släkttillhörigheten. På gården fanns försörjningsmöjligheterna och där fanns förfädernas gravar som skulle förvaltas för framtiden. Gården kunde pantsättas men den kunde inte säljas för den var släktens tillhörighet. Det dröjde länge innan lagarna tillät försäljning av fädernes-

ärvda gårdar. Men gården kunde byta ägare genom erövring – fast så länge det fanns manliga arvingar i livet kunde den då också återkrävas, och *skulle* återkrävas! Det förklarar varför man vid erövringen av en plats var så noga med att slå ihjäl alla manliga krigsfångar medan kvinnorna gjordes till slavar. När den manliga avkomman var undanröjd fanns det ju ingen som kunde resa arvsanspråken, utan erövrarna kunde lugnt behålla sin nya besittning.

För gårdens skötsel och försvar men också för släktens fortbestånd behövde man alltså ett par söner. Men en dotter kunde också ha sitt värde, nämligen som bytesobjekt, särskilt för den fattige bonden. Om flickans far och bröder kunde skrapa ihop en tillräckligt stor hemgift blev dottern attraktiv på äktenskapsmarknaden. Och en bra och välbärgad måg innebar ökad trygghet för familjen. Inom samhällets toppskikt var kvinnorna också bytesobjekt, politiska allianser beseglades genom giftermål mellan parternas familjer.

Varje giftermål var en affärssuppgörelse mellan de tillämnade makarnas familjer med sedvanlig besiktning, värdering och prutning. Varken brud eller brudgum var fri till sin person. Hustruns hemgift kunde bara *förvaltas* av maken, han fick inte spendera den, ty den måste kunna återställas om äktenskapet upplöstes. Hemgiften var kvinnans arvedel, genom hemgiften hade hon blivit utköpt ur fädernegården, och oftast var hemgiftens viktigaste del en bit åker eller en betesäng. En gård skulle alltså inte bara delas mellan sönerna, en bit skulle också avsöndras till hemgift om man hade en dotter. Det är begripligt att hemgiften blev ett problem. Både Platon och Aristoteles föreslog att man genom lagar skulle sätta ett tak för hemgiften, och även i vår tid är hemgiftsinflationen ett problem på den grekiska landsbygden.

För de grekiska småbönderna i antiken blev barnbegränsning en nödvändighet, gårdarna var för små för att styckas genom arv och hemgift. De yngre sönerna uppmuntrades att flytta hemifrån och att emigrera, döttrarnas antal begränsades genom att nyfödda flickebarn lades ut i skogen för att dö. Dessutom var det vanligt att unga flickor dog av bristsjukdomar och senare i barnsäng. Flickorna var nog konstant undernärda, i de flesta antika samhällen fick nämligen pojkarna mer och bättre mat, det var ju pojkarna som skulle överleva och fortplanta sig.

Vilka chanser hade då ett flickebarn i antikens Grekland? Undersökningarna av gravplatsernas skelett och gravvårdarnas åldersangivelser visar så stora överensstämmelser från ort till ort att man kan upprätta en ganska tillförlitlig statistik. För Greklands storhetstid kan man räkna med att barnadödligheten var över 30 % och att den var högre för flickor än för pojkar. I vuxen ålder gick det ca 130 män på 100 kvinnor. När en kvinna gifte sig i femtonårsåldern hade hon ändå levt halva sitt liv. Under de återstående femton åren skulle hon troligen föda fem barn, d.v.s. en fjärdedel av hennes vuxenliv skulle upptas av graviditeter och födslar. Hon skulle knappast hinna bli mormor, farmor eller ens svärmor. Däremot skulle hon troligen hinna bli änka. Ty även om männens livslängd var drygt fem år längre än kvinnornas, så kunde de knappast gifta sig förrän vid närmare trettio års ålder, det var först då de blev självförsörjande och fria från faderns ekonomiska och juridiska överhöghet. Det finns en rent statistisk konklusion som man kan dra av de här befolkningssiffrorna med den höga barnadödligheten, det stora kvinnounderskottet och den låga medellivslängden som i tider av krig och epidemier kunde sjunka ytterligare – befolkningsökningen måste ha varit minimal eller rent av

obefintlig! Den teorin får stöd av det faktum att man under vissa perioder föreslog åtgärder för att höja nativiteten.

I ett samhälle med ett så kraftigt mansöverskott måste problemen varit akuta också för de unga männen. Det är alltså inte underligt att småböndernas yngre söner redan på 700-talet f.Kr. gav sig iväg till främmande land som soldater, sjömän, arbetare – en emigration som väl egentligen pågått ända sedan dess. Man utvandrade också i organiserade kolonisationsföretag, t.ex. till Italien, där grekiska män grundade nya samhällen och fortplantade sig genom att röva bort flickor från landets urinvånare. Sabinskornas bortrövande är en myt som avspeglar verkligheten under den grekiska kolonisationstiden.

Mycket av det som nu anförts gäller forntidens Grekland i allmänhet, men den mesta detaljkunskapen om kvinnornas situation kommer från Aten. Det fanns förmodligen en hel del lokala varianter, men den avvikelse vi bäst känner till kommer från Sparta. Det beror på att Aten och Sparta var den grekiska världens supermakter under ett par hundra år vilket gav anledning till jämförande analyser av de två staternas helt olika samhällssystem. I den politiska debatten i Aten kunde exempel från Sparta alltid användas som argument, ömsom pro och ömsom contra.

Aten var under sin storhetstid huvudstaden i ett imperium med en stor inflyttning av rörelseidkare, arbetare och slavar. I Aten måste mansöverskottet ha varit påfallande i varje fall i fredstid, under de långa krigen på fyrahundra-talet torde trycket ha lättat något. Kvinnobristen kompen-serades givetvis av homosexualitet och prostitution. De prostituerade kvinnorna kunde lätt bli männens förtrogna i högre grad än de unga tonårshustrur som man var tvungen att köpa sig för att säkra fortplantningen av familjen. Den stora åldersskillnaden vid äktenskapet gjorde det naturligt

för den gifte atenaren att under många år betrakta sin fru som ett barn som skulle undervisas i sina skyldigheter i hemmet: att sköta ordningen i huset och hålla uppsikt över barn och slavar. Hon skulle hålla sig hemma i huset som var trångt och mörkt, smutsigt och sotigt. Den atenska kvinnans hemmamiljö var knappast hälsosam. Hon fick inte heller visa sig för främmande män, unga flickor skulle ha slöja. Det var opassande för en gift kvinna att blanda sig i männens samtal och de fick inte heller delta i männens middagsbjudningar. Den stora åldersskillnaden gjorde väl också att man kanhända inte hade så många gemensamma vänner.

Förhållandena hemma samt den allmänna kvinnobristen ledde ibland till att gifta kvinnor förfördes av ogifta män, vilket var desto lättare som makarna i regel bodde i olika våningar i huset. Straffet för den förförda kvinnan var vanäran men förföraren riskerade dödsstraff. Förförelse av gift kvinna uppfattades nämligen som ett försök att kasta tvivel över faderskapet till alla familjens barn och därmed ifrågasätta arvsrätten till gården; barn födda utom äktenskapet erkändes nämligen inte som medborgare.

När och om en gift atenska kom upp i trettioårsåldern fick hon räkna med att rätt snart bli änka efter sin femton år äldre make. På grund av kvinnobristen kunde dock en änka säkert räkna med att bli inbjuden till ett nytt äktenskap. Dels för att bli försörjd, vilket var hennes rättighet, dels för att hjälpa en ny atensk man att fortplanta sig, vilket var hennes skyldighet. Men med säkerhet skulle hon aldrig hinna uppleva de yngsta barnens uppväxt.

Även de atenska männen hade sina skyldigheter. Förutom värnplikt upp i fyrtiofemårsåldern och plikten att åta sig politiska uppdrag så fanns skyldigheten att genom giftermål försörja änkor eller unga flickor. Och för att säkra tillgången på manliga medborgare tycks det åt-

minstone tidvis ha funnits en lag som ålade den gifte mannen att minst tre gånger i månaden sova hos sin hustru.

De unga kvinnor som spelar och dansar på de grekiska vasmålningarna är uppenbarligen inte några atenska fruar. De är istället hetärer vilket ordagrant betyder sällskapsdamer, därtill utbildade ungefär som de japanska geishorna. Hetärerna behöver alltså inte ha varit prostituerade men ofta nog blev de konkubiner, förenade i kärlek och vänskap med en jämnårig atensk man. Men hetären var nog aldrig dotter till en atensk medborgare och hon kunde därför inte accepteras som mor till en atenares barn. När Perikles förälskade sig i Aspasia från Miletos, skilde han sig från sin hustru. Under lång tid var sedan Aspasia First Lady i Aten men hennes son med Perikles räknades inte som medborgare i Aten.

Situationen för de prostituerade i Aten känner man något litet. Det var de enda kvinnor som kunde disponera över egna inkomster och eget kapital. Det var vanligt att de köpte en rörelse, en krog eller en bordell, för att kunna ha en tryggad inkomst också på ålderdomen. De prostituerade var ju inte skyddade av lagar och förordningar på samma sätt som fruarna, änkorna och konkubinerna. Det bör också observeras att konkubinerna och de prostituerade strävade efter att leva i stadigvarande förhållanden, så nära äktenskapets trygghet som det var möjligt för dem. Men det finns inget fall där en gift kvinna i Aten sökte sig ut som ensamstående, fri – och oskyddad. Den atenska gifta kvinnan hade sin försörjning garanterad av samhället, och det var kanske det viktigaste i tillvaron. Men man får inte heller glömma bort de många inskrifter och belägg i litteraturen som talar om lyckliga äktenskap och djupa vänskapsband mellan äkta makar i Aten.

Man brukar med en viss förtrytelse påpeka att i demokratins hemvist Aten hade vare sig kvinnorna eller sla-

varna några politiska rättigheter. Men det är kanske inte så mycket en fråga om diskriminering som om terminologi. Athens folkförsamling bestod inte av valda representanter för befolkningen utan av alla vapenföra medborgare. Man beväpnade naturligtvis inte slaverna som i allmänhet var krigsfångar. Och att kvinnorna inte godtogs som soldater är inte något originellt drag hos forntidens greker. Den atenska härens politiska möten har inte så mycket med den moderna demokratin att göra, varje diskussion om kvinnans politiska rättigheter i Aten blir därför helt anakronistisk. Men det kan noteras att Platon menade att det framtida samhället borde enrollera kvinnorna i totalförsvaret, och att kvinnorna dessutom borde kunna bekläda vissa statliga ämbeten. Men observera då, att de ämbeten Platon avsåg var de som borde finnas för att övervaka äktenskapen eller rättare sagt barnalstringen. Den sjunkande nativiteten var nämligen ett problem; befolkningsnedgången var en fara som undergrävde Athens styrka.

På Platons tid hade Aten genomlidit först trettio års krig med perserna och därefter trettio års krig med spartanerna. Landsbygdens befolkning hade evakuerats till Aten och bodde innanför stadsmurarna i stora flyktingläger, som förhärjades av pest och epidemier. Man har beräknat att Aten efter dessa decennier av krig hade förlorat hälften av sina män i vapenför ålder. I det läget tycks det ha blivit tillåtet med bigami; för att säkerställa barnalstringen och änkornas försörjning kunde man acceptera att en atenare hade två hustrur samtidigt.

Aten i slutet av fyrahundratalet måste ha varit en fantastisk plats. Inför slutskedet av det stora kriget mot Sparta var det högkonjunktur för vapenfabrikanterna och skeppsbyggarna och alla deras underleverantörer. Och folkförsörjningen var fortfarande tryggad genom den atenska flottans överlägsenhet på havet. Men ändå hade de långa krigsåren

satt samhället under debatt. Sokrates ifrågasatte atenarnas rättsmoral och Euripides tragedier visar upp kvinnor med ett alldeles eget känsloliv. Men applåder togs hem av Aristofanes som i sina komedier förhånade både Sokrates och Euripides. Aristofanes kunde spela på den atenska medelklassens traditionella kvinnoförakt men säkert också på osäkerheten i den nya situationen med tendensen till ett kvinnoöverskott. Aristofanes karikatyrer framställde Atens gifta kvinnor som alkoholiserade och sexgalna skvalerkeringar. De spelades på scenen av män med rösten högt i falsett, med fräcka gester, runda ord och ljudliga fjärtar. Komiken i "Lysistrate" har blivit bortskymd av fredsbudskapet i Hjalmar Gullbergs och Ivar Harries översättning till svenska. Men vad är egentligen motivet för de atenska kvinnornas fredsaktion genom kärleksstrejk? Jo, de vill ha hem sina sängkamrater från fronten – det är Aristofanes budskap med komedin "Lysistrate".

Det är inte så underligt att de politiska tänkarna i Aten funderade över demokratins avigsidor. Både Platon och Xenofon sneglade ju mot Sparta som var det s.a.s. kommunistiska alternativet i antikens Grekland.

I Sparta var männen soldater i hela sitt liv. De bodde i kasernerna tills de var trettio år, först då fick de flytta hem till frun och barnen. För även spartanerna var gifta, också i Sparta var barnalstringen en viktig angelägenhet. Men i Sparta gifte sig männen redan som ynglingar och med jämnåriga flickor. Flickorna i Sparta uppfostrades med gymnastik och idrott, det förekom tydligen också på några andra platser men däremot inte i Aten. De spartanska flickorna var säkert både friskare och vackrare än sina atenska medsystrar. I Aristofanes komedi "Lysistrate" förekommer en delegat från kvinnorna i Sparta och hon väcker förundran genom sitt ungdomliga utseende men

också genom sin aptit på både mat och dryck. I Aten liksom på de flesta platser var unga kvinnor förbjudna att dricka vin och deras matransoner var små, men i Sparta fick flickorna äta och dricka detsamma som pojkarna.

De spartanska kvinnorna var också friare i sitt förhållande till männen. Eftersom barnen togs hemifrån vid sju års ålder för att uppfostras i de statliga barnhemmen i Sparta, så var det ju inte lika viktigt att fastställa vem som var barnets far – det var ju ändå först och främst Spartas barn. Det kunde hända att två bröder var gifta med samma kvinna, en omvänd bigami alltså.

De långa krigen innebar en svår åderlåtning även för Sparta, männens antal sjönk katastrofalt och obönhörligen. För att fylla luckorna efter de stupade tog de spartanska kvinnorna till sig män ur de underkuvade klasserna, t.o.m. slavar. Men de bastarder som föddes erkändes inte som medborgare, bara som soldater så länge man behövde dem.

Det berättas att den spartanska hären en gång i slutet av sjuhundratalet var så länge borta i krig att de gifta kvinnorna lät sina slavar göra dem med barn. Men när de spartanska soldaterna mot förmodan återvände blev bastarderna obehövliga. Därför blev de som ynglingar skickade till Italien som kolonister. Det var dessa bastarder som grundade Taras, det nuvarande Taranto, en av Italiens mäktigaste grekiska städer och konkurrent till Rom. Historien får sin trovärdighet därav att Taras faktiskt är den enda koloni som utgick från Sparta.

Genom att krigen decimerade antalet vapenföra spartaner, kom allt fler gårdar och alltmer kapital att ägas av Spartas änkor och kvinnliga arvingar. Hundrafemtio år efter segern över Aten blev situationen så förtvivlad att kungarna i Sparta gjorde en kupp. De avsatte de äldstes råd, de s.k. geronterna, de försökte genomföra en uppdelning av jorden och ville utsträcka medborgarrätten till de

underkuvade klasserna. Men de spartanska kvinnorna sade nej, de köpte sig militär hjälp utifrån och med utländska legoknektar krossade de rika änkorna den sociala revolutionen i Sparta. Men då är vi nere i den hellenistiska tiden då vi finner många självständiga och rika grekiska kvinnor, både i den lokala och den internationella politiken: Berenike, Laodike, Arsinoe, Kleopatra.

Sparta var ett samhälle som länge lyckats konservera den arkaiska tidens livsmönster. Man levde i gammaldags timmerkojor, och som värdemätare använde man inte silvermynt utan järnstänger precis som hos Homeros. Den spartanska kvinnans relativa självständighet kan kanske ses som en kvarleva från den arkaiska epoken. I den arkaiska tiden dominerades samhällena av adelsfamiljerna, och där fanns utrymme för furstinnor av samma höghet som kvinnorna i de stora tragedierna: Medea, Faidra, Antigone. Den arkaiska tidens skaldinnor Sapfo och Corinna fick inga efterföljare i den klassiska tiden. Den här förskjutningen i kvinnornas situation kan hänga ihop med samhällsutvecklingen. I den klassiska tidens demokratier förlorade adeln sin maktställning till städernas borgerskap, som härstammade från landsbygdens småbönder och förde med sig deras kvinnouppfattning.

Männen i den klassiska tidens Aten beundrade och fruktade Spartas gammalmodiga disciplin men man kunde berättat skandalösa historier om de spartanska kvinnornas lössläpphet. Och precis på samma sätt brukade både greker och romare uttala sig om etruskerna som också konserverade den arkaiska tidens livsstil. De etruskiska kvinnorna deltog alldeles självklart i männens middagsbjudningar och de kunde vara mäktiga både i ekonomi och politik – de romerska adelsfamiljernas matronor blev deras arvtagare i detta hänseende. I den etruskiska namngivningen angavs båda föräldrarnas namn, vilket avviker

från grekers och romares bruk. Men det överensstämmer med namngivningen i våra dagars Spanien vilket kan vara en tradition från Spaniens urinvånare, ibererna, som räknas till baskernas förfäder. Finns det fler sådana rester av den befolkning som fanns i Medelhavsländerna före indoeuropeernas ankomst och som måhända hade en kvinnovärdering som skiljer sig från grekernas?

Ja, säkerligen. Så är t.ex. tuaregerna i Sahara en rest av de berberfolk som fanns i Nordafrika före fenikerna, romarna och araberna. De uppvisar faktiskt fysionomiska likheter med de människor som finns avbildade på de förhistoriska klippristningarna mitt inne i Saharaöknen. Hos tuaregerna har kvinnorna en självständigare ställning än hos andra folk som bekänner sig till islam. Hos tuaregerna är kvinnorna obeslöjade och de kan själva välja sin make. Det är kvinnorna som bevarat kunskapen om tuaregernas gamla skriftspråk *tifinagh*.

Man kan i det här sammanhanget nämna att i faraonernas Egypten var tronpretendenterna tvungna att gifta in sig i den regerande grenen av den kungliga släkten; den gudomliga successionen fördes vidare av kvinnorna.

De här antydningarna kan säkert inte läggas till grund för en teori om ett matriarkat hos de för-grekiska folken i Medelhavsområdet. Och jag tror inte heller att tuareger, iberer och etrusker hade någon kunskap om äggstockarnas existens och funktion. Men de kanske hade klart för sig att moderskapet aldrig kan förnekas medan däremot faderskapet alltid kan betvivlas. Utifrån denna iakttagelse fann de anledning att tillerkänna kvinnan ett värde och en rang som svarade mot hennes funktion i samhället. Att vi västerlänningar fått vårt omdöme fördunklat på den här punkten är ett beklagligt arv från antikens greker. Ljuset kommer inte alltid från Hellas!